

ROBERT LOUIS STEVENSON

Beszédről és igazságról

Sok mondást ismerek, melyek annak ellenére népszerűek, hogy egy fél-igazság megvilágítása kedvéért valami teljesen téves dolgot fogalmaznak meg, és ezek közül az egyik legügyetlenebb és legostobább az, amely szerint könnyű igazat mondani és nehéz hazudni. Szívemből kívánom, bár csak így lenne. De az igazság nem minden; azt fel is kell fedezni és helyesen, tisztán ki is kell mondani. Még a külön e célra tervezett műszerekkel – mérőléccel, vízszintezővel, teodolittal – sem könnyű pontosnak lenni: sajnos a pontatlanság sokkal egyszerűbb. Még a külvilág állandó tényezőinek pontos behatárolásához is alapos módszerek és aprólékos, lankadatlan figyelem szükséges, gondoljunk csak azokra, akik mértékeket számítanak ki, megrajzolják egy birodalom határait vagy megméri az ég csillagainak távolságát. De könnyebb egy hegy körvonalait felvázolni, mint egy arc folyton változó kifejezését; márpedig az emberi kapcsolatok alig kifejezhető, ingatag igazságai ehhez hasonlíthatók: nehéz őket megragadni, még nehezebb kimondani. A tények hűségesebb tolmácsolása a szó általános értelmében – nem mondom, hogy jártam Malabarban, ha még életemben el nem hagytam Angliát, nem mondom, hogy eredetiben olvastam Cervantest, ha egy hangot se értek spanyolul – nos, az igazmondásnak ez a fajtája könnyű, és bizonyos fokig lényegtelen. Az ezzel összefüggő hazugságok a körülményektől függően lehetnek fontosak vagy elhanyagolhatók. Vannak megrögzött hazudozók, akik nagyon becsületes emberek, és hűségben, szeretetben élnek feleségükkel, barátaikkal; míg akadnak olyan emberek, akik száját soha el nem hagyta valótlan állítás, mégis hazugságban élnek, ők maguk a hazugság, tetőtől talpig. Ez a fajta hazugság mérgezi meg a meghittséget igazán. És megfordítva: az igaz érzelem, a másikhoz, önmagunkhoz, barátainkhoz

*...az emberi kapcsolatok
alig kifejezhető,
ingatag igazságai...*

való hűség, amikor soha nem színlelünk vagy kendőzünk el fontos érzelmeket – ez az a fajta igazság, mely a szeretetet életben tartja, az embereket pedig boldoggá teszi.

Az ART DE BIEN DIRE¹ csupán finomkodás, ha nem állítjuk az igazság szolgálatába. Az irodalomban nem az a nehéz, hogy megírjunk valamit, hanem az, hogy tényleg azt írjuk, amit gondolunk; nem az, hogy hassunk az olvasóra, hanem hogy pontosan úgy hassunk, ahogy szeretnénk. Mindez köztudott a könyvek vagy szónoklatok esetében, igyekszünk odafigyelni rá végrendelet vagy hivatalos levél fogalmazásakor is. De van egy egyszerű szabály, melyet a korlátolt emberek sosem fognak fel, ami, bár mindig ott van az orruk előtt, oly megfoghatatlan számukra, mint a legbonyolultabb metafizikai eszmefuttatás: az élet dolgait többnyire a szavak megválasztásának bonyolult művészete viszi előre, és az ember csak annyira lehet felszabadult és kiteljesedett más emberekkel való kapcsolatában, amennyire ebben a művészetben jártas.

*...pontosan
úgy hassunk,
ahogy szeretnénk...*

Úgy hírlik, bárki kimondhatja, amit gondol; és állandó ellenkező tapasztalataik ellenére az emberek továbbra is ebben a hitben élnek. Most egyszerűen felütök egy könyvet, ami mostanában került a kezembe, Leland úr izgalmas *Angol cigányok* című kötetét, és a következőt olvasom a hetedik oldalon: „akik az ír földművelőkkel saját nyelvükön képesek beszélni, sokkal jobb véleményen vannak azoknak a szépségről való gondolkodásáról, a szívükben lakó humorról és pátoszról, mint azok, akik e parasztok gondolatait csak angol nyelven ismerhetik meg. Magam is hasonló megfigyeléseket tettem az észak-amerikai indiánok esetében, és kétségtelenül így áll a helyzet a cigányokkal is.” Röviden szólva, ha az ember nincs tökéletes birtokában a nyelvnek, egyénisége legfontosabb, legszeretreméltóbb vonásai maradnak rejtve; mert a barátság örömei és a szerelem intellektuális része mindig e „humorra és pátoszra” alapszanak. Íme egy férfi, aki mindkettőnek bővében van, de megfelelő közvetítőeszköz hiányában egyiket sem gyümölcsöztetheti a szeretet porondján! De amit most már tisztán látunk idegen nyelvek esetében, az részben gyerekkorunktól használt anyanyelvünkre is igaz. Valójában mindenki kissé más dialektusban fejezi ki magát; egyesek terjengősen, pontosan, mások keveset és hanyagul beszélnek; de az eszményi beszélő szavának híven kell

fednie a tények valóságát – nem ügyetlenül, homályos vonalakkal, mint egy köpeny, hanem szorosán követve a formát, akár egy atléta bőre.

Hogy mi az eredmény?

Az ember jobban megnyíllhat barátai előtt, és több örömét lelheti az élet legértékesebb ajándékában – a szeretteinkkel való meghittságben. Egy szónok hibát követ el; unalmas, képtelen vagy durva frázist alkalmaz; egy figyelmetlen félmondattal megséríti azokat, akiket épp meg akar győzni; egy érzelemre alapozva öntudatlanul felébreszt egy ellentétes érzést; de nem vagyunk meglepve, hisz tudjuk, hogy munkája kényes és veszélyes. „Ó, komolytalan emberi elme, könnyelmű tudatlanság!”² Mintha mi magunk nem valami sokkal kényesebb kalandra indulnánk, amikor ki akarunk magyarázni valami hibát vagy tisztázni egy félreértést, fűgően hadarva egy felingerelt ismerősnek; mintha nekünk kevesebb taktikázásra és eleganciára volna szükségünk, mintha egy dühös barátot vagy egy gyanakvó szeretőt nem volna százszor könnyebb megsérteni, mint egy csapat unatkozó politikust! Ráadásul a szónok kitaposott ösvényeken jár, témáit ezerszer kifejtették már, a nyelv készen formálva áll rendelkezésére, bőséges és pontos szókincsből válogathat. De mi – a mi védelmünk többnyire bonyolult érzelmeken alapszik, melyeket legfeljebb Shakespeare érintett néha, és mint a felfedező, a gondolatok feltáratlan vidékeire kell elzarándokolnunk, nap mint nap megújítva nyelvünket, mint valami irodalmi feltalálónak. Hiszen még a szerelemben is van rosszkedv, vannak kétértelmű cselekedetek és megbocsáthatatlan szavak, melyek talán félremagyarázott gyengéd érzelemből fakadtak. Ha a megsebzett másik olvashatna a lelkedben, biztosan megértene és bocsánatot nyernél; de fájdalom, a szívünket nem tudjuk felmutatni – szavakban kell lefestenünk. Nehéz munkának tűnik a költészet? Nos, ez az igazi, talán a legmagasabb szintű költészet.

Még jobban csodálnám férfitársaim élethosszig tartó, hősies irodalmi küzdelmeit, melyek közepette türelmes beszéddel egyengetik szerelmi életüket és vitás ügyeiket, naponta előadva egy fejezetet önéletrajzukból a feleségeknek, ha nem volna egy körülmény, mely nehézségeiket és az én csodálatomat egyaránt csökkenti. Mert jóllehet az életet nagyrészt a dolgok megfogalmazása viszi előre, azért mégsem csak az. Fizikai szenvedélyek és torzulások foglyai vagyunk; a hang megcsuklik és elváltozik, öntudatlan tartalmakat visz a mondatokba; arckifejezésünk nyitott könyv a tapasztalt ember számára; kimondhatatlan dolgok könnyedén kifejeződnek egy pillantásban; és a lélek, mely nincs egészen bezárva a test tömlőcébe, mindig ott lobog, feltűnő jelekkel üzengetve, a börtön küszöbén. Nyögések és könnyek, testtartások és mozdulatok, némi pír vagy sápadtság gyakran a legőszintébb hírvivők, és a legékesszólóbban beszélnek a másik ember előtt. E szolgálk szárnyán az üzenet szempillantás alatt meg-

érkezik, és a félreértés már megszületése pillanatában elsimul. Szavakban magyarázkodni időbe telik, igazságos és türelmes hallgatóságot kíván; márpedig egy szoros kapcsolat legnehezebb pillanataiban aligha számíthatunk türelemre és pártatlanságra. Szempillantás alatt elmondhatunk azonban mindent egy félreérthetetlen arckifejezéssel vagy gesztussal; el-lentétben a beszéddel, ebben nemigen hibázunk, barátainkat nem vezet-i félre valami homályosan érzett célzás vagy szemrehányás a szavak mö-gött. Gesztusainkat valójában mindenki többre becsüli, mint szavainkat, mivel egyenest a szívből jönnek, a hűtlen és bonyolult agy beleszólása nél-kül. Nemrégiben majdnem összetűzésbe keve-

redtem egy jó baráttal egy neki címzett leve-
lemből kifolyólag; de hamarosan szemé-
lyesen is találkoztunk, és élőszóban el-
ismételtem neki a legrosszabbat a levél
tartalmából, majd hozzátettem még
rosszabb dolgokat; a test komment-
árjai segítségével azonban mindeb-
ben már nem volt semmi bántó vagy
barátságtalan. Ez is mutatja, hogy
levélben aligha teremthetjük meg a
kívánt meghittséget, és a távollét fa-
gyos szünetet hozhat egy kapcsolatban.

Ha azonban a felek jól ismerik egymást,
és elkötelezettek a szeretet állandósága mel-
lett, megőrizhetik érzelmeik erősségét, és
ugyanabban a lelkiállapotban találkozhatnak újra, amelyben elváltak.

*...nehéz a vaknak,
akí nem olvashat
az arcokban...*

Nehéz a vaknak, aki nem olvashat az arcokban, nehéz a süketnek, mert nem követheti a hang változásait. De másoknak is nehéz; léteznek olyan tunya, semmitmondó természetű emberek, akiknek nem adatott meg a társas érintkezés jelzéseinek ismerete. Arcukon nem láthatjuk a különfé-
le érzelmek játékát, nem gesztikulálnak, hangjuk jellegtelen. Ezek a bal-
szerencsés halandók képtelenek világosan és őszintén felfedni érzéseiket,
mintha agyagból gyúrták volna őket; haláluk napjáig olyan zsákba kötöz-
ve tengődnek, melynek száját nem oldhatja ki senki. Szegényebbek a vándor-
cigánynál is, mert nincs nyelv, melyen szívük megszólalhatna. Az
ilyen embert lassanként, cselekedeteik színezete, meg szűkszavú igenek
és nemek alapján kell megismernünk; esetleg a lényét körüllegő hangu-
latból kell ítélnünk, és nagy ritkán, ha a lélek feltör a testből egy-egy pil-
lanatra, változtathatunk, pontosíthatunk becslésünkön. De ebből sosem
lesz igazi közelség, hisz nincs báj, nincs szabadság a kifejezésben, márpe-
dig a bizalom elsorvad e nélkül. Vannak fakó lelkek, akik szerint külső vo-

násaink mit sem számítanak, de embergyűlölőnek kell lenni ahhoz, hogy ezt elhiggyük. Aki kedveli embertársait, annak igenis fontos és kívánatos, hogy vonásai egykedvű közöny helyett mindazt tükrözzék, amivel a természet megáldotta: jókedvet, őszinteséget, szenvedélyt; hogy személyisége elegáns és kellemes legyen, még akkor is, amikor épp nem mások szórakoztatásával van elfoglalva; és hogy ne alacsonyítsa le beszédét durva gesztusokkal, ne váljék önkéntelenül is önmaga torzképévé.

A sok balszerencsés lélek mellett akad olyan teremtmény is (mert nem akarnám embernek nevezni), amely önmaga okozza romlását. Az ilyenek eljártsszák az őszinte kifejezőmód mindenki-nek járó jogát, inkább mesterkélthanghordozást tanulnak, rafinált arckifejezéseket sajátítanak el, mint egy vásári majom, és mindenféle, embertársaikkal való érintkezést eltorzítanak vagy megfosztanak jelentésétől. A test házán sok az ablak: ott ülünk mind az ablakokban, mutogatjuk magunkat, és az elhaladók felé kiabálunk, hogy jöjjenek közelebb, és szeressenek minket.

De az ilyen fickók átlátszatlan, színes mintázatú üveggel borítják ablakukat. Házukat talán megcsodáljuk érdekes külseje miatt, a tömeg álldogál egy percet díszes ablakai alatt, de odabenn a szegény tulajdonos nyugtalanul, örökké magányosan sínylődik.

A nyílt hazugságtól való óvakodás még korántsem egyenlő az őszinte beszéddel. Kikerülhetjük a valótlan állítást anélkül, hogy kimondanánk az igazat. Nem elég megválaszolni néhány megszokott kérdést. Csak ihletett kérdező képes igenlő és nemleges válaszokból kitudni az igazságot: a vizonzott szerelem ad néha efféle ihletet. Az „igen” és a „nem” mit sem jelent; a jelentés a kérdésben rejlik. Sokszor rengeteg szó kell ahhoz, hogy valami egészen egyszerű dolgot közöljünk; mert a társalgásban sosem találhatunk pontosan célba; legfeljebb azt remélhetjük, hogy a kisebb-nagyobb távolságban beérkezett nyílvevesszők idővel, mondjuk egy óra beszéd után, valami képet adnak arról, mire is céloztunk, és ezzel végre megvilágíthatunk valami egészen egyszerű elvet vagy gondolatot. A szűkszavú, nehezen beszélő ember tehát sokszor nem lel megértésre, viszont az is előfordul, hogy notórius fecsegők, miközben kimagyaráznák magukat egy sértésből, három újabb sértést vágnak hallgatóságuk fejéhez. Nem

*...a hazugságtól
való óvakodás
még korántsem egyenlő
az őszinte beszéddel...*

könnyű feladat megértetni magunkat. A világot előbb, és láthatólag egészen más mintára teremtették, mint az angol nyelvet. Ha például nem szavakkal, hanem zenével fejeznénk ki magunkat, a botfűlűek szinte minden fontos dologból kimaradnának, idegenként élnének ezen a földön. Nem is hinnénk, hányan „botfűlűek” a szavakra, hányan nem találják meg a helyes választ néha még a legagyafűrtabbak közül is. Gyűlölöm a kérdéseket és a kérdezősködőket: olyan kevés akad, melyre hazugság nélkül válaszolhatunk.

„Megbocsátasz nekem?”

Drága hölgyem, régóta taposom már a világ útjait, de még nem sikerült rájönnöm, mit jelent a megbocsátás.

„Ugye semmi sem változott közöttünk?”

Hogyne változott volna? Gyökeresen más lett. És mégis: szívemből szeretlek még mindig.

„Megértesz engem?”

A Jóisten tudja; úgy hiszem, nem.

A legkegyetlenebb hazugságok csendben hangzanak el. Talán mást sem tettél, csak hallgatagon ültél négy órán át egy szobában, és úgy jössz majd ki onnan, mint hűtlen barát, mint aljas rágalmazó. Megszámlálhatatlan szerelem enyészett már el úgy, hogy a kapcsolat kritikus pontján a szerető büszkeségből, daczból, de legtöbbször ama furcsa szégyenkezés miatt, mely nem engedi kimutatni érzelmeinket, csak lehajtotta a fejét és hallgatott. Igazat mondva is hazudhatunk, és hazugsággal is elmondhatunk valami igazat. A tények igazsága nem mindig tükrözi a valódi érzelmeket; az igazságnak csak egy részét elmondani pedig – ahogyan gyakran tesszük – néha óriási ámulás. Egy tény lehet kivétel, de az érzelem a szabály, ezért kell igazán megtartanunk, amit ígérünk, és ezért nem szabad ferdítanünk. Beszélgetéseink hangneme részévé válik minden kijelentésünknek; kezdetük és végük meghatározza, néha kifigurázza a köztük elhangzott szavakat. Sohasem Istenhez beszélünk; embertársunkhoz szólunk, akit eltöltenek saját érzelmei, és az igazságot csak úgy adhatjuk át neki, ha a tényeken kívül megmutatjuk az egész képet is; a lélek, és nem a betű igazsága a fontos. Összeveszett barátok kibékítéséhez gyakorta egy jezsuita megfontoltsága szükséges, nem annyira, hogy megnyerjük a hallgatóságot, inkább hogy a józan igazságot mondhassuk. A nőknek e téren igen rossz a híre, mégis képesek tisztességes kapcsolatokat ápolni. Egy jó asszony hazugsága megmutathatja, mennyit ér a szíve.

„Ketten kellene az igazsághoz,” mondja Thoreau³ a modern irodalom emlékezetem szerint legnemesebb és legértékesebb passzusában, „egy, aki elmondja, és egy másik, aki képes meghallani.” Igen tapasztalatlan, az

igazság iránt közömbös ember az, aki nem ébred rá e tényre. Egy csepp harag vagy egy csepp gyanakvás különös visszhangokat okozhat a fejünkben, és fülünk máris éhesen figyel, mit érthet sértésnek. Ezért van, hogy akik egyszer komolyan összekülönböztek, később már igyekeznek tartani a távolságot, és bármikor készek megtörni a békét. Az igazság kimondásához erkölcsi egyenrangúság szükséges, mely nélkül nincs tisztelet; emiatt szülő és gyermeke között az eszmecsere gyakran egyfajta szellemi párbajjá válik, melyben gyakoriak a kínos félreértések. E problémának más oldala is akad. A szülők tévesen ítélik meg gyermekük egyéniségét, mert az első évek vagy az ifjúság vad viharai közepette alakítják ki véleményüket, és később csak azokat a tényeket veszik figyelembe, melyek beleillenek a kialakított képbe. Márpedig ha valaki úgy érzi, hogy rendszeresen tévesen ítélik rőla, hajlamos lesz feladni mindenféle erőfeszítést az igazmondásra. Hú barátok és még inkább szeretők között persze (hisz a kölcsönös megértés a szerelem lényege) az igazságot könnyű kimondani, és hamar egyetértés születik rőla. Egy apró utalás vagy szemvillanás is elég ott, ahol másokkal hosszú, kényes magyarázkodásba kéne fognunk, akár egy *igen* vagy egy *nem* is megteszi, ha két ember igazán ismeri egymást. A legszorosabb emberi kapcsolatban, a megalapozott és kölcsönös szerelemben a beszéd egészen háttérbe szorul, mint afféle gyerekes, hiábavaló, üres ceremónia, és az ember csupán jelenlétével beszél, pár pillantással, alig egy-két szóval: ennyi is elég, hogy megosszák örömeiket és fájdalmukat, és boldoggá tegyék egymást. A szerelem ugyanis fizikai alapokon nyugszik; a teremtő természettel rokon, és nem sok köze van a szabad akarathoz. A kölcsönös megértés ez esetben túlszárnyalja a tudást, hiszen a vonzalom az első találkozásakor megjelenik, és lehetetlen elködösíteni vagy összezavarni, mint másfajta kapcsolatokat. Mindkét fél azonnal többet tud, mint amennyi kimondható, és természetes elszántsággal hisznek egymásban. A házások között a test nyelve különösképpen fejlett és elegáns. A gondolat, melyet egy simogatás közvetít, csupán veszíthetne erejéből, ha valaki – akár Shakespeare maga – szavakkal próbálná lefesteni.

*...a szülő és gyermeke
között gyakoriak
a kínos félreértések...*

Mindazonáltal éppen ezekben a drága kapcsolatokban kell leginkább csatáznunk és küszködnünk az igazságért. Ha felmerül a kétség, minden

korábbi meghittség és bizalom csak annál súlyosabbá teszi a vádlott elleni haragot. „Miféle rémületes becstelenség, ha valóban ilyen soká és ilyen mélységesen megtévesztett, akit szerettem!” Ha engeded formát ölteni a gondolatot, hamarosan süket bíróság előtt magyarázkodhatsz. Ha a múlt-ra hivatkozol, bűnöd annál nagyobbának érződik majd. Ha mindent őszintén kitálalsz és elmagyarázod az okokat, hideg pontosságod csak egy újabb bizonyíték ellened! „Ha most képes vagy így elárulni, korábban biztosan még inkább elárultál!”

Ha erős a szeretet, akkor bátran nekivághatunk e küzdelmeknek, mert jól fognak végződni. Védőügyvéded szerelmesed szívében lakik, és ékesen szól az érdekedben; nem te, hanem ő maga fog védelmezni és tisztázni a vád alól. De megéri-e ugyanez a harc jelentéktelen viszonyok, gyengébb kötelékek esetében? Valamennyien tökéletlen, többé-kevésbé kudarcra kárhóztatott teremtmények vagyunk, akik szánandó ügyetlenséggel kapaszkodnak a jóság felé, miközben ostoba, magányos ebekként csaholunk egymás lábainál. Olykor elkapunk egy pillantást – ezek életünk nagy pillanatai – és bután vigyorogva csóváljuk a farkunkat. „Ez minden, amire képes vagy?” Minden? Bár tudnánk, képesek vagyunk-e többre. A többiek biztosan nem tudják megmondani nekünk. Hisz ők nem szeretnek minket; annál nagyobb botorság a részünkről, ha rájuk, érdemtelenekre pazaroljuk életünket.

Töprengésünk végső tanulsága mégis szívmengető. Csakis úgy értethetjük meg magunkat, ha megpróbálunk megérteni másokat; és emberi érzelmek dolgában az számíthat könyörületre, aki maga is megbocsát.

(Fordította: Péterfi András)

JEGYZETEK

1 a helyes szavak művészete (francia)

2 „O frivolous mind of man, light ignorance!” Idézet Matthew Arnold (1822–1888) viktoriánus költő és irodalmár *Fragment of Chorus of a Dejanaira* c. költeményéből.

3 Henry David Thoreau: *A week on the Concord and Merrimack rivers*, Wednesday, p. 283.